

ASPECTES SECUNDARIS DINS L'OBRA ESCRITA DE RAMON LLULL ("SABATERS I SABATES", "TELES I VESTITS", "GRAMATICA") (*)

La nostra comunicació no ve a tractar cap de les qüestions més o menys transcendents que es plantegen, o es poden plantejar, dins l'obra escrita de Ramon Llull. Res, per tant, sobre la filosofia, la teologia, la mística, etc., lul·lianes. Solament unes notes sobre aspectes molt secundaris dels llibres del gran Mestre mallorquí. Es poden dir notes històriques, d'aquella història gairebé inconscient que es riuen els que de qualque manera escriuen. Llegint el volum d'homenatge a Josep Carner, titulat "L'Obra de Josep Carner", em va sorprendre l'epígraf del treball de Ferran Soldevila, "Josep Carner, historiador". L'autor explica que no es refereix a les evocacions de caràcter històric que, encara que no abundin, es poden trobar dins la producció literària de l'excels poeta, sinó a allò que hi ha d'elements per a la història.

D'elements per a la història n'estan tot plenes les obres de Ramon Llull. Com és natural, unes més que les altres. Dins unes hi descobrim notícies autobiogràfiques, dins les altres, per dins totes, hi estan com a dissecats els costums i maneres de viure medievals. Basta fullejar una mica els llibres de *Blanquerna*, de *Meravelles* i de *Contemplació* per adonar-se'n. Amb molta raó, doncs, es podria també intentar un treball encapçalat amb la llegenda "Ramon Llull, historiador" i es trobaria matèria per omplir uns quants grossos volums, no gens mancats d'interès.

La nostra pretensió és molt més modesta: presentar, com hem escrit abans, unes simples notes, no exhaustives, estrictament monogràfiques, sense cap aparell d'erudició, amb particulars referències al llenguatge, sota aquets tres títols: "Sabaters i sabates", "Teles i vestits" i "Gramàtica". Els dos primers títols tenen que veure amb les "arts mecàniques" i el darrer, amb les "arts liberals" de Llull. I l'únic mèrit que tindrà el nostre treball, serà, en tot cas, el d'ésser un treball de primera mà. No sabem que ningú hagi tocat ja els temes en què hem tengut la debilitat de fixar-nos.

SABATERS I SABATES

Són relativament freqüents – en comparacions i petits apòlegs – dins els escrits catalans (el nostre treball es circumscriu a aquests i encara, ho tornam a dir, no d'una manera exhaustiva) de Ramon Llull, els texts allusius als diversos oficis. Entre ells, al de sabater. Llegim, per exemple, en *Blanquerna* (pàg. 273): "Lo canonge anava tots jorns per les carreres de la ciutat e prenia

s guarda dels oficials d'aquella ciutat, axí com drapers *çabaters* pellicers ferrers carnicers, e axí dels altres mesters”.

Recordem que *sabata* és un mot d'origen turc (*cabata*). Tenim registres dels següents variants ortogràfiques: *sabata* (“Deus . . . a bèsties ha creades unges per so que sien lurs *sabates*”, *Doctrina Pueril*, pàg. 9); *çabata* (E anà a un çabater que li calçàs unes çabates”, *Blanquerna*, pàg. 60) i *sabbata* (“En presència de .I. sabater que li feia unes *sabbates*”, *Meravelles III*, pàg. 125).

Ja hem dit que Ramon Llull enumera l'ofici de sabater entre les arts mecàniques. Defineix aquestes arts així: “Art mecànica és sciència lucrativa manual per donar sustentació a vida corporal. En aquesta sciència són, fill, los maestrals, so-és a saber, lauradors, ferrés, fusters, *sabatés*, drapés, mercaders e ls altres officis semblants a aquests” (*Doctrina Pueril*, pàgs. 218–219).

La professió d'una art mecànica es diu *ofici* –*offici*, *offisci*, *uffici*, *ufici*, *ufissi*– i *mester* (“E los homens, per peccat, en cascú dels *officis* e dels *mesters* són enganables los uns als altres”, *Contemplació I*, pàg. 191). *Ofici* té el significat més general; *mester* es diu *maestral* o *menestral*. *Oficial* presenta respecte de *maestral* el mateix diferent matís de significat que *ofici* respecte de *mester* (“Null *maestral* ne *oficial* no treballa tant, *Sènyer*, en son *offici* com los jutges e ls advocats fan en lur *offici*”, *Contemplació III*, pàg. 71); (“Déu ha donats ulls al *menestral* per so que veja obrar”, *Doctrina Pueril*, pàg. 218); (“Car príncep era posat en terra a representar Déu e a ésser son *oficial*”, *Blanquerna*, pàg. 262). En quant a l'etimologia de *mester* i de *maestral* i *menestral* sembla que hi hagi hagut concurrència entre *magisteriu* i *ministerium*, *magistrale* i *ministeriale*.

Pertany al bon ordenament de les viles i ciutats que hi hagi en elles tota la varietat dels menestrals: “*Offici* de cavaller és aver viles e ciutats per tenir dretura a les gents, e per congregar e ajustar fusters en un loch, ferrers, *sabaters*, drapers, mercaders e los altres officis qui pertanyen al ordonament d'aquest món” (*Doctrina Pueril*, pàg. 218–219).

El material bàsic per a la indústria del calçat era llavors, com ara, el cuir: “E lo hermità cogità que lo farrer no poguera fer lo coltell sens ferro, ni lo *sabater* la *sabata* sens cuyr” (*Meravelles I*, pàg. 70); “Dix lo lop al moltó per què estava ab home qui mènuga carn e fa *çabates* de *cuyr*” (*Arbre de Sciència I*, pàg. 359).

A la *sabata* hi entra no solament el cuir, sino també la pell: “On, si l *sabater* e mercader ab la *pell* morta sab aver prudència e guanyar riqueses temporals . . .” (*Doctrina Pueril*, pàg. 99).

L'ofici de sabater no és fàcil. Es requereix una no petita dosi de bon gust perquè la *sabata* resulti bella i elegant: “Car en axí com lo *sabater* ha art a fer la *sabata* e l ferrer a fer lo coltell, axí pot home per gràcia vostra aver art e manera com pusca aver vertuts” (*Contemplació VII*, pàg. 411).

Abans d'emprar el cuir, el sabater l'ha de tractar i l'ha de posar en les

degudes condicions; l'ha de *tirar*, l'ha d'*estendre* i l'ha d'*untar*: “Nos veem que los *sabaters* *tiren* lo *cuir* ee l *estenen* e l *untan*, per tal que sia blan” (*Contemplació* III, pàg. 125).

La vanitat és innata en l'home, i més encara en la dona. Per això no en tenen prou amb unes sabates de pell al natural, sinó que les volen d'una o d'altra color, segons les exigències de la moda. Es aquest un mal ja antic, si es pot dir mal el desig de ben parèixer i de l'elegància: “Als pintors veg, *Sènyer*, *pintar* borses e correges e *sabates*” (*Contemplació* III, pàg. 112); “Ni les vostres *sabates* no foren *pintades* sinó de sanc” (*Ib.*).

No sempre el sabater, suposant la seva bona voluntat, encerta bé de tot en fer unes sabates exactament segons la mida dels peus. I Déu ens alliberi del torment d'unues sabates massa estretes. Es un martiri que l'Església no reconeix perquè sovint va acompanyat de protestes i malediccions al sabater que s'és errat: “En diria—hom se calçà calces vermelles, e calçà's unes *sabates pintades*, les quals trigà a calçar longament per ço car eren *stretes*” (*Meravelles* III, pàg. 9–10).

Tots els extrems són viciosos, i les sabates poden també pecar per massa grans: “Aquell *sabater* féu al jutge .1^a. *sabate* massa *gran* e l'altre massa *pocha*” (*Ib.* pàg. 125). Per no merèixer, doncs, un eixabuc del seu client, el sabater, abans de fer les sabates, ha de pendre bé les mesures: “Adonchs (el jutge) se meravellà del sabater com havia errades *mesures* de les *sabates*, en les quals solia avenir; e reprès lo *sabater*” (*Ib.*). Com en tantes altres coses, s'ha de saber escollir un terme *mig*, unes sabates massa petites ni massa grans: “On, en axí com l ome qui *asaja* tantes *sabates* que n troba cuvinents a son peu, en axí deu home temptar e asajar totes les .VIII. cambres” (*Contemplació* VII, pàg. 611).

Com s'ha observat en les cites precedents, la *mesura* és el resultat de prendre la mida del peu; *assajar* és l'acció de provar—se les sabates i *calçar*, l'acció de posar—se—les o de dur—les posades.

D'ara fa poc temps s'han excurçat molt les distàncies entre els diferents estaments socials; cosa que està molt bé. No era així abans. Solament per la manera de vestir ja es distingien molt fàcilment el pagès del ciutadà, el pobre del ric: “Lo pagès qui va tot dia, per què lo reprèn lo cavaller car ha *grosses sabates* amb les quals procura civada a son cavall?” (*Proverbis*, pàg. 272). Noti's que “*grosses*” significa aquí més bé ordinàries, poc elegants. El text fa recordar un poc les avarques, el calçat rústic que encara usava qualque volta, a principis de segle, nostra gent del camp.

Es natural que les sabates, que van sempre a frec de terra, s'embrutin més que les altres peces de la indumentària. Aquest fet ha donat origen, modernament, a l'ofici dels cirabotes: “Inmundícia, sots tan gran en ypocresia com en les *çabates*?” (*Arbre de Sciència* III, pàg. 162).

Està també fondatare arrelada dins l'home la dèria de millorar la seva categoria social i econòmica: "Si est orgullós e est *sabater*, tu volràs ésser draper; e com seràs draper, volràs ésser burguès" (*Doctrina Pueril*, pàg. 114). I no solament procura l'home fer-se amunt ell mateix, sinó que també ho procura per tots els seus: "Car lo *sabater* vol maridar sa filla e muyerar son fill ab pus nobla que sí mateix" (*Ib.*). Els texts que acabam de citar palesen que ja és antiga una certa jerarquia dins els diferents oficis mecànics.

L'ofici de sabater manual, sobre tot el de sabater taconer, és estat sempre considerat entre els humils. Amb freqüència el sabater ha tengut fama de malfeiner i se l'ha fet objecte de burles, qualque vegada pesades. Contràriament a això, Ramon Llull, dins un dels seus apòlegs, fa d'un pobre sabater el bell model de la caritat compassiva:

"Evast e Aloma anaven per les carreres acabtant per amor de Déu, e fos ventura que passaren denant lo *çabater* qui calçava lo cambiador qui a Evast e a Aloma no havia volgut donar nulla cosa. Lo *çabater* apellà Evast e Aloma, dient: Hora és de menjar. Jo som home pobre e he muller e infants qui viuen de ço que guany; alcuna poca de carn ha en la olla, e un diner pusc trametre al vi; en mon alberc no ha tant de pa que bastàs a tots: per amor de Déu vos prec que la un de vos altres vos dinets ab mi e que prenats part de ço que Déus m a donat a guanyar. Evast dix a Aloma que menjàs aquell jörn ab lo *çabater*, que ell iria a cercar loc on pogués menjar" (*Blanquerna*, pàg. 60).

Però també ens presenta un sabater venjatiu: "Era .i. *sabater* qui tots jorns considerave en .i.^a. vilania que li hac feta .i. pallicer qui era son vehí . . . E adonchs lo *sabater* oblidà los perills, e anà's venjar del pallicer, lo qual ferí e hontà en la plaça denant tots aquells qui y staven" (*Meravelles* IV, pàg. 173).

No parlem aquí de les *galotxes* perquè no són aquestes, necessàriament, obra de sabater.

TELES I VESTITS

I

Volen ésser aquestes ratlles com una breu glossa als mots referents a teles i vestits, usats per Ramon Llull dins les seves obres en català. Farem primerament l'escorcoll de la terminologia relacionada amb les teles o teixits.

Els teixidors (*tixedors*, *tixidors*) fan la tela: "Aytal cavaller és pus vil que lo *tixedor* ne lo trompador qui seguexen lur ofici" (*Doctrina Pueril*, pàg. 212). "Los *tixidors* veem que han ofici de ajustar .i. fil ab altre e de metre un fil en altre, per tal que de ajustament de fils passen drap" (*Contemplació* III, pàg. 126). Fer la tela es diu *tixir*, verb del qual no tenim registrat més que el participi: "Enaxí com *tixtura* de seda, axí parlam, qui

per ordinades cordes, mógudes ab orde, ha manera a ésser *tixida*, e de haver en si figures de flors, de leons e de homens” (*Arbre de Filosofia d Amor*, pàg. 322). Com es veu, dins aquest text apareix la paraula *tixtura*. Així s’anomena el teixit quan s’atén principalment a l’orde i disposició dels fils”.

En general, allò que ha estat teixit es diu *drap*, paraula que en el mallorquí actual ha restringit una mica el seu antic significat. El text més clar és el que ja hem adduït anteriorment: “Los tixidors veem que han offici de ajustar .I. fil ab altre e de metre un fil en altre, per tal que de ajustament de fils fassen drap”. “Lo mercader consita les necessitats de les terres . . . axí com aquells qui van là on se fa lo pebre e on se fan los *draps*, e porten los en les terres on no s fan lo pebre ni ls *draps*” (*Arbre de Sciència I*, pàg. 213). Degut a aquesta significació tan ampla de *drap*, pot parlar Llull de *vermells draps*, de *draps de seda*, etc.: “E alegre mi representaré davant vostra majestat, vestida de *vermells draps* tints en sanc preciosa” (*Contemplació I*, pàg. 79). “Un príncep era home molt avar, e cogitava tots jorns . . . *draps de seda e d aur e d argent*” (*Arbre de Sciència II*, pàg. 392).

No obstant pot també significar *drap* com en el mallorquí actual, el tros de tela blanca amb què es bolquen els infantons (cast. *pañal*): “È volgués que a la vostra nativitat nostra dona no hagués molts *draps* en què us embolcàs” (*Contemplació II*, pàg. 155). “Car en lo bressol on jaen e en los *draps* en què són embolcats, en tot pixen e en tot fan legees e sutzetats” (*Contemplació III*, pàg. 4). Amb aquest sentit trobam el mot fins i tot en la seva forma diminutiva: “Gran és vostra humilitat com axí us humiliats al meu fill Jesús infantó embolcat en *drapets* pobrellets” (*L. de Sancta Maria*, pàg. 316), part corresponent al *L. Benedicta tu*, de paternitat lul·liana dubtosa).

En plural la paraula *drap* significa vestits en general: “Gran pietat és aquesta que un home sia nuu e mort de fam de set e de fret, e que sia a la porta de un home ric qui en sa casa ha molts *draps* e molts diners e moltes viandes” (*Sancta Maria*, pàg. 185). “Aquella dona plorava e planyia molt fortment, sos cabells tirava, sos *draps* rompia” (*Ib.*, pàg. 8). “Com los *draps* que vestits seran romputs, què vistrets?” (*Blanquerna*, pàg. 32).

Usa també Llull el mot *tela*, però únicament amb el sentit restringit de tros de teixit per a un fi determinat: “Jesu Christ fo embolcat per soterrar en una nova *tela*” (*Sancta Maria*, pàg. 246). “Ab una nova *tela* en él l an soterrats” (*Rims I*, pàg. 214). Empra també la mateixa paraula per a designar el teixit que fa l’aranya: “E la indústria que l leó ha en caçar . . . e la aranya en fer la sua *tela*” (*Arbre de Sciència I*, pàg. 93).

Finalment trobam usat també en Llull el mot *roba*, amb la significació, tant en singular com en plural, de robes confeccionades: “Los fills e ls parents com hom és mort amen més diners e la *roba* que l defunt” (*Contemplació VI*, pàg. 148). “E si los romeus van cercant ab blancs draps en què jaguen e ab asembles carregades de *roba*, vos cercàs nos en la crou”

(*Contemplació* III, pàg. 64). “Car per belles robes e armes o per bo cavall que donàs al cavaller... lo cavaller aquell no se n tenia per pagat” (*Sancta Maria*, pàg. 166).

II

El que fabrica o ven les teles s'anomena *draper*: “Aquell home era *draper*, e faïa gran convit” (*Blanquerna*, pàg. 62). “Lo canonge venc ab gran re de tafurs e d arlots, e pujaren en los embans que ls *drapers* fan per ço que haja tenebres en l obrador e hom no pusca bé veer la color dels draps” (*Ib.*, pàgs. 273–274).

L'ofici de *draper* era més distingit que els altres: “Amable fill, si est orgullós e est sabater, tu volràs ésser *draper*; e com seràs *draper*, volràs ésser burguès” (*Doctrina Pueril*, pàg. 114). Vegi's igualment la millor situació social del *draper*, entre els diversos menestrals, en els dos texts següents: “En aquesta sciència són, fill, los maestrals, so és a saber, lauradors, ferrés, fusters, sabatés, *drapés*, mercaders e ls altres officis semblants a aquests” (*Doctrina Pueril*, pàg. 146–147). “Offici de cavaller és aver viles e ciutats per tenir dretura a les gents, e per congregar e ajustar fusters en un loch, sabaters, *drapers* mercaders e los altres officis qui pertanyen al ordonament d aquest món” (*Ib.*, pàgs. 218–219).

El lloc on es fabrica o es ven la tela és designat amb la paraula *draperia*: “Aprés li mostrà la *draperia*, e la carnessaria” (*Meravelles* IV, pàg. 236). Esdevenç se un dia que en la *draperia*, dementre que los drapers eren anats a menjar, lo canonge venc” (*Blanquerna*, pàg. 273). Trobam també la forma *drapia*: “Pot hom hsr conexença com sàpia usar dels accidents en comprar e en vendre vinya o castell o *drapia* o nau” (*Arbre de Sciència* I, pàg. 328). El fet de no registrar-se tal mot més que una sola vegada fa sospitar que es tracta o d'una falsa lectura de l'editor o d'una distracció del copista de l'antic còdex (omissió de la sigla especial de *-er-*).

Diguem, de passada, que, en general, el lloc on es fabrica o es ven un article es diu obrador, mot equivalent a taller: “Com los drapers vengren de dinar, ells atrobaren lo canonge e sos companyons qui les mostres dels *obradors* destruien” (*Blanquerna*, pàg. 274). “Puys passà aquell pobre per la plassa on viu molts *obradors* plens de nobles draps” (*Meravelles* III, pàg. 122). “En negun *obrador* ni en negun alfondec ni en neguna fira ni en neguna plassa ni en negun loc no pot hom atrobar, *Sènyer*, tanta bona mercaderia a comprar ne a vendre, com fa en la figura de la santa creu preciosa, car aquella és *obrador* e plassa e mercat on se troben a comprar e a vendre totes gràcies e totes benahuiranses e totes glòries” (*Contemplació* III, pàgs. 88–89).

III

En temps de Ramon Llull era encara molt limitada la varietat de teles que se teixien. Els materials clàssics i no res més. Les teles preuien quasi sempre el nom de dits materials. Se teixia la llana: "Axí con lo cavall qui és covinent a cavalcar . . . e la lana a vestir" (*L. de Demostracions*, pàg. 198). "Ni no és negun drap de lana ni de seda ni d aur ni d argent, per bé pintat ni acolorat que sia, que vellea no l despint e no l descolor" (*Contemplació III*, pàgs. 113–114). I es feien teles de lli: "Axí com los arbres qui són covinents a la art de fusteria e a fer foc . . . e lo li a vestir" (*L. de Demostracions*, pàg. 197). "No vestissen li ni jaguessen en lançols" (*Blanquerna*, pàg. 52). I com la més fina de les teles, se teixia la seda: "Draps de seda e d aur e d argent" (*Arbre de Sciència II*, pàg. 392). "Si los fills dels Reys e dels grans barons nexen en palaus e en cambres e en draps d aur e de seda. . ." (*Doctrina Pueril*, pàg. 17).

Encara que sembli estrany, no tenim registrada en Llull la paraula *cotó*. No pareix creïble que no s'usassin les teles fabricades amb aquest material. Tal vegada no es teixia el cotó a Mallorca, malgrat d'existir el llinatge *Cotoner*. No figura aquest ofici entre els dels antics gremis de l'illa.

Tenim recollides en els texts lul·lians les paraules *cànyem* i *estopa*; mes sense cap referència a teles: "La raó per la qual hom apella los fustes e la *estopa* e l cànyem e l ferre e la pregunta matèria sensual prop" (*Contemplació V*, pàg. 50). "Lo fill del rey dix que .I. scolà féu aquella qüestió mateixa a son mestre, lo qual en lo mig loch de .I. moxell de *stopa* gità aygua, e puxes més foch a la stopa, la qual soptosament cremà tro al mig loch aquella estopa era mullada" (*Meravelles II*, pàg. 18).

Teixien-se també l'or e l'argent, bé sols, bé combinats amb la seda (brocats): "En aquells palaus haurà molts *draps d aur e d argent* e de seda" (*L. del Gentil e los tres Savis*), pàg. 283). "Draps de seda e *d aur e d argent*" (*Arbre de Sciència II*, pàg. 392).

IV

Usa Ramon Llull altres noms de tela que no tenen res que veure amb la paraula que designa la matèria de què estan fetes, sinó amb el color, amb la forma com estan combinats els fils, amb el lloc on es fabriquen, amb l'ús especial al qual es destinen, etc.

Entre les teles més fines citam primerament la *porpra*: "La *porpra* és leja cosa a veer com hi cau alcuna taca" (*Contemplació III*, pàg. 12).

El *sendat* (derivat del grec *sinдон*) és un teixit de seda o de lli, molt fi i transparent, espècie de mussolina. Podia ésser de color: "La una d elles dix

que faessen de *sendat* vermell senyera en la qual fos de la una part figura de sol e en la altra figura de luna” (*Contemplació* VII, pàg. 475). “Nasc Jhesu Crist en la palla qui és pus humil que l *sendat* no la porpra” (*Proverbis*, pàg. 223). “De vertut se pot hom mils hornar, —que de *sendat* color e fresar” (*Rims* I, pàg. 103). “Aquell rey féu un gran parlament e vestí ab si molts barons de *cendat*” (*Arbre de Sciència* II, pàg. 375).

Una altra tela fina, de color blanca, seria el *blanc de Narbona*. No tenim més que el text següent: “E en après Blanquerna li donà la gonella qui era de *blanc de Narbona*” (*Blanquerna*, pàg. 178). En vista d'aquest text és possible, que el que cita el DCVB (article *Blanch*): “Blanc de Narbona, II diners”, no tengui el significat de matèria colorant, com es diu allí.

Encara que el mot *pali* pugui designar un objecte concret, serviria també per significar una classe de teixit, de molt de preu, que s'emprava per a cobertors, pal·lis, dossers, etc.: “Si l *pali* o l samit o la porpra és leja cosa a veer com hi cau alcuna taca. . .” (*Contemplació* III, pàg. 12). “La qual castedat és porpra *pali* cendat, flor de lir, rubís e viola” (*L. d Intenció*, pàg. 369). “E donaren los *palis* e ls ciris e l lit als pobres qui demanen per amor almoyna” (*Ib.*, pàg. 182).

Està molt documentat el nom *samit* (gr. *hexametus*, cast. *jamete*). Es igualment una tela fina de seda, el vellut. Podia estar teixit amb or i es tenyia de diverses colors: “Més valen en festa sospirs e plors que en lo rey *samit* ne corona” (*Proverbis*, pàg. 232). “En aquella cadira sec un home vell ancià, molt noblement vestit de un *samit* vermell” (*Blanquerna*, pàg. 142). “E cobriren lo ab .I. bell *samit* blanc . . . Sobre aquell *samit* blanc posaren .I. altre *samit* d aur” (*L. d Intenció*, pàg. 181).

Encara que no sia propiament una tela, devem mencionar aquí el mot *fres* (cast. *orfrés*), que significa galó de seda, d'argent, d'or, etc., o sia qualsevol obra de passamaneria: “Lo mantell e l fres de la bella dona fan pus sovèn membrar luxúria e ergull” (*Arbre de Sciència* III, pàg. 212). “Les dones pinten lur costat e lur pits de seda e de *fres* e d aur e d argent” (*Contemplació* III, pàg. 113). Usa també Llull el verb *fresar*, ornar amb galó o passamà: “De vertut se pot hom mils hornar, — que de *sendat* color e *fresar*” (*Rims* I, pàg. 103). “Una dona era molt bella e pintava sa cara e *fresava* ses vestidures” (*Arbre de Sciència* II, pàg. 389). “Les demés dones, e açò meteix és dels homens, van a l esgleya ab grans mantells *fresats*” (*Sancta Maria*, pàg. 112).

V

Resta encara per citar tota una sèrie d'objectes, que no són peces de vestir, formats o recoberts de teles especials. Presentam en primer lloc els

texts referents als *llençols*, les *flaçades*, les *vànoves*, les *coceres* (II. *culçitra*) i els *cobertors*.

“No vestissen li ni jaguessen ‘en lançols” (*Blanquerna*, pàg. 52). “Los *lançols* eren de plaers e lo *cobertor* era de languiments” (*Ib.*, pàg. 397). “Ell viu al cap de la casa .II. lits qui eren de serments, en los quals havia assats poca quantitat de palla, e havia en cascú una *flaçada* tan solament” (*Ib.*, pàg. 64). “E les *flaçades* foren dejús los *llençols* e l *cobertor*” (*Ib.*, pàg. 177).

“Molt pintor veem qui pinta son lit de colors e de *vànoves* e de *cobertors* e de *lansols* e de *coceres*” (*Contemplació* III, pàg. 111). “Aquell abat hac en se cambre .I. gran lit, on hac .I. bell *cobertor* de seda fet a son senyal” (*Meravelles* IV, pàg. 223). “Lo cellerer contrastava molt forment a Blanquerna, e majorment de les *vànoves* e ls *cuxins*” (*Blanquerna*, pàg. 196). “A la nit, com volc entrar en son lit, Blanquerna hac posada la *cocera* dejús lo matalaf” (*Blanquerna*, pàg. 177).

“Molt pintor veem qui pinta son lit de colors e de *vànoves* e de *cobertors* e de *lansols* e de *coceres*” (*Contemplació* III, pàg. 111). “Aquell abat hac en se cambre .I. gran lit, on hac .I. bell *cobertor* de seda fet a son senyal” (*Meravelles* IV, pàg. 223). “Lo cellerer contrastava molt forment a Blanquerna, e majorment de les *vànoves* e ls *cuxins*” (*Blanquerna*, pàg. 196). “A la nit, com volc entrar en son lit, Blanquerna hac posada la *cocera* dejús lo matalaf” (*Blanquerna*, pàg. 177).

Usa encara Llull, com s'acaba de veure, la forma *matalaf*, més etimològica que *matalàs*. Un altre text: “Molt pintor veem qui pinta son lit . . . de *matalafs* e de *coxins*” (*Contemplació* III, pàg. 111).

Completant la nomenclatura dels objectes del llit, citarem encara el *coixí* i el *capsal*: “Lo cellerer contrastava molt forment a Blanquerna, e majorment de les *vànoves* a ls *cuxins*” (*Blanquerna*, pàg. 196). “Los *lançols* eren de plaers e lo *cobertor* era de languiments e l *cuxí* era de plors. E era qüestió si l drap del *cuxí* era del drap dels *lançols* o del *cobertor*” (*Blanquerna*, pàg. 397). “Molt pintor veem qui pinta son lit de colors . . . e de *matalafs* e de *coxins* e de *capsals*” (*Contemplació* III, pàg. 111). Per designar la màrfega emprà Llull el mot *sac-lit*: “A la nit, com volc entrar en son lit, Blanquerna hac posada la *cocera* dejús lo matalaf, e lo matalaf dejús lo *sac lit*” (*Blanquerna*, pàg. 177). Per altra banda usa també la paraula *sac*, que sol ésse igualment d'una tela especial: “Auries paor si hom te ligava les mans e los peus e t metia en un *sac*” (*Doctrina Pueril*, pàg. 195).

Són ordinariament d'una tela apropiada les veles de les barques: “Los mariners veem, *Sènyer*, que fan crou del arbre e de la entena per tal que la *vela* s umpla de vent” (*Contemplació* III, pàg. 90). “Lo mariner consira *galea*, e nau e barca, e consira *vela* e arbre e timó e nàuxer” (*Arbre de Sciència* I, pàg. 214).

Esmentem també les *tovalles*, amb el doble significat de les que es posen a la taula i les que serveixen d'eixugamans: "E més la taula e posà pa negre sobre blanques *tovalles*, e les *tovalles* se tengren a desonor" (*Arbre de Sciència* II, pàg. 376). "La taula és bela can és gran e ha en ela beles *toyayles*" (*L. d Intenció*, pàg. 136). "Humilitat, *Sènyer*, vos féu agenollar denant los vostres apòstols e us féu lavar a ells lurs peus e torcar ab les *tovalles* que vos teniéts per lo cocoll" (*Contemplació* II, pàg. 157).

Com a sinònim de tovalles trobam usat el mot *mab* (l. *mappa*), que no figura dins el DCVB: "Si lo consili bo no t sab de santedat te faràs gab — mullbé menjaràs en ton *mab*" (*Rims* II, pàg. 277).

Amb la significació de petita tovalla o eixugamans usa també Llull la paraula *capsó*: "Cant lo gentil hac finida sa oració, en la beyla font lavà ses mans e sa cara, per rahó de les làgremes que havia gitades, e axugà s en un blanc *capsó* que portava" (*L. del Gentil e los tres Savis*, pàg. 299).

Com objectes fets d'un teixit especial podem citar encara les *estores* i els *tapitz*: "En aquells palaus . . . haurà hi molts lits, e *estores*, e *tapitz* d aur e d argent e de seda" (*L. del Gentil e los tres Savis*, pàg. 283).

No sempre és de tela feta aposta la *senyera*: "Vos, *Senyor*, vendrets al judici ab *senyera* vermeyla pintada de roses flors e violes, *senyera* de victòria, *senyera* qui darà pahor e temor als peccadors" (*L. d Intenció*, pàg. 341). "La una d elles dix que feessen de sendat vermell *senyera* en la qual fos de la una part figura de sol e en la altra figura de luna" (*Contemplació* VII, pàg. 475).

I finalment trobam usada la paraula *pedàs*: "En tot lo món no veg ni sé, *Sènyer*, *pedàs* tant sutze de sanc . . . com lo meu fals cor" (*Contemplació* III, pàg. 347).

VI

Els noms més freqüents en Llull per designar l'indument són *vestidura* (també *vestedura*) i *vestment*: "Més am aquesta sanalla e aquestes pobres *vestadures*, que vostre cavall ne vostres *vestiments*" (*Meravelles* I, pàg. 103). "Vestia *vestedura* de pell de camel" (*Blanquerna*, pàg. 183). "E adoncs lo sant li donà unes blanques *vestidures*" (*Arbre de Sciència* II, pàg. 396). "Ab una *vestidura* rota los cuida hom satisfer a lur gran pobretat" (*Contemplació* III, pàg. 102). "Si per nobles *vestiments* has peccat, satisfé ab humils *vestiments*" (*Proverbis*, pàg. 348). Trobam també substantivat l'infinitiu *vestir*: "Tant d entrò que tota ma cara e tots mos *vestirs* sien mullats de làgremes" (*Contemplació* I, pàg. 165).

El vestit del religiós o de l'eclesiàstic s'anomena *hàbit*: "Pus bell està orde per santetat, que per *hàbit*" (*Proverbis*, pàg. 50). "Religiós: Lo teu *hàbit* — deu ésser de molts bens complit" (*Rims* II, pàg. 272). "En la via atrobà una gran escola de leys on hac molts escolans vestits en *hàbit* eclesiàstic" (*Blanquerna*, pàg. 336).

El que fa els vestits és el *sartre*: “E desama lo *sartre* qui t ha feta ta gonella” (*Doctrina Pueril*, pàg. 150). “Los *sartres* fan del drap gramalles e mantells” (*Contemplació III*, pàg. 125).

El *sartre talla* i *cus* els vestits: “Mas anc vos, *Sènyer*, on atrobàs *sartre* qui tantes vestedures vos *tallàs* ni us *cosís* ni us *vestís*” (*Contemplació III*, pàg. 125).

El *sartre* maneja les *tisores* (*tesores*) i l'*agulla* i empra el *fil*: “Lo *sartre* consira *agulla* e *fil* e *tesores* e drap” (*Arbre de Sciència I*, pàg. 212). “Lo *sartre* maleí l'*agulla* e les *tesores*” (*Arbre de Sciència II*, pàg. 353).

I diguem, de passada, que en temps de Llull es feien també *capdells de fil*: “E no està negún *capdel-de fil* tant fortment emplegat, — com és de mant significat—la taula tota complidaa” (*Rims II*, pàg. 216). “No fa anc en nul *capdels* — negú *fil* tant fortment enplegat, — com estan li significat — en la taula” (*Ib.*, pàg. 228).

L'Ofici o l'art de *sartre* s'anomena *sartoria* o *sartureria*: “Ramon, un *sartre* com pot bé apednre la art de *sartoria*?” (*Arbre de Sciència III*, pàg. 247). “Altres homens són subtils en feyca e altres en cerurgia e altres en fusteria e altres en *artureria*” (*Contemplació IV*, pàg. 391).

Els vestits no eren en temps de Llull irrompibles, com no ho són ara per ara, i hi havia necessitat d'*apedassar*, verb del qual sols tenim registrat el participi: “Mas savie viu .I. frare, qui estava en aquel monestir, vetit d'àbit *apedassat*” (*L. d Intenció*, pàg. 202).

VII

No solament els noms sinó les mateixes peces de la indumentària masculina i femenina han canviat enormement des dels temps de Llull als nostres dies. Com se sap, és en aquest camp on la moda s'és mostrada sempre més capriciosa i activa. Així és que s'ha de suposar que fins i tot els noms de vestit que se són conservats d'aquell temps llunyà, no designen necessàriament objectes de tot idèntics als designats pels mateixos noms en l'actualitat. Vegem quins són aquests noms, més bé pocs, que es troben dins les obres catalanes de Ramon Llull.

La peça més interior és la *camisa*, comuna a homes i a dones: “Pus prop és a ta carn la *camisa* que la gonella, e pus prop és a tos ossos la carn que la *camisa*” (*Doctrina Pueril*, pàg. 109). “E puis donà li la *camisa* qui era de prim drap de li” (*Blanquerna*, pàg. 178). “Ymaginació ymaginà la *camisa* de la dona” (*Arbre de Sciència II*, pàg. 360). “Demanà l ermità a la boca si era tan sutza per mentir com la *camisa* del lebrós per lebroisia” (*Arbre de Sciència III*, pàg. 160).

Encara que no tinguem registrada la paraula *braga*, peça de roba masculina, trobam l'adjectiu *bragat*, que porta *braga*: "Tu sabs algùn hom és bragat, --e tot home és començat:-- algùn *bragat* és animat" (*Rims* I, pàg. 52).

Un altre indument masculí eren les *calces* (pantalons), que cobrien les cuixes o les cuixes i les cames, cenyint-les: "Al entrant de la ciutat, En Diahom se calçà *calces* vermelles que aportave, e calçà's unes sabates pintades" (*Meravelles* III, pàg. 9-10). "E capell li feia d amor, e camisa de pensaments, e *calces* de tribulacions" (*Blanquerna*, pàg. 398). Com s'ha vist per la cita primera, tant per indicar l'acció de posar-se les *calces* com la de passar-se les sabates, s'emptra el verb *calçar*.

La *gonella*, vestidura masculina i femenina, era una espècie de túnica sense mànegues: "Dix lo lop al moltó per què estava ab home qui . . . fa . . . *gonella* de lana" (*Arbre de Sciència* II, pàgs. 359-360). "La sanc qui del vostre cors exia . . . era vostra *gonella* e vostre mantell" (*Contemplació* III, pàg. 112). I el *gonilló* era la falda de la *gonella*: "Ne de raysó fan guanfanó -- e d amor de Déu *gonilló*" (*Rims* II, pàg. 264).

Més que el nom específic d'un vestit, la *falda* és la part de la peça de vestir que va des de la cintura en avall. Significa sovint la part compresa entre la cinta i el genolls del cos, especialment de les dones, quan està assegut: "Los homens e les fembres an vergonya de mostrar los locs sutzes los quals són sots lurs *faldes*" (*Contemplació* III, pàg. 229). "Menjar faves, beure vi mudat e agre, longues *faldes* . . . com no ajudats a justícia caritat com sien en nostra companyia?" (*Blanquerna*, pàg. 199). "Casquí tenia en sa *falda* un libre" (*Ib.*, pàg. 133). "Nostra dona lo tenia en sa *falda*" (*Doctrina Pueril*, pàg. 81).

La *cota* era un vestit, comú a homes i a dones, que arribava des del coll fins devora els peus: "Los sartres fan del drap . . . gonelles a *cotess*" (*Contemplació*, III, pàg. 125). "De un drap de misericòrdia e de pietat . . . ha feta nostra Dona *gonella cota* e mantell" (*Sancta Maria*, pàg. 155).

Igualment la *gramalla* era un vestit exterior, com una espècie de bata, llarga fins als peus, que podien usar tant els homes com les dones: "Nos veem que els sartres fan del drap *gramalles*" (*Contemplació* III, pàg. 125).

VIII

En quant a peces d'abric hi havia la *capa*, que tendria, poc çà poc lla, la forma actual: "Los sartres fan del drap . . . *capes* e gonelles" (*Contemplació*, III, pàg. 125). Existien *capes* a propòsit per als dies de pluja i es deien *capes de pluja*: "De casquí dels albercs exí una serventa qui portaven a l esgleya *capa de pluja*" (*Blanquerna*, pàg. 59).

Una altra peça d'abric era el *mantell*, abric més bé propi de la dona. però que també el podien portar els homes: "Alorna prèls lo seu *mantell* e dix a Blanquerna que la acompanyàs" (*Blanquerna*, pàg. 36). "Major festa fa a Déu humil fembra ab son pobre mantell, que bella fembra ergullosa ab son ric *mantells*," (*Proverbis*, pàg. 232). "Vestia l amat son amic *mantell* cota gonella" (*Blanquerna*, pàg. 397).

Com veurem més envant, Ramon Llull usa solament el terme *gorgera* com a part de la indumentària del cavaller militar; però podia també ésser una peça ordinària, destinada a ornar el coll.

Per abrigar el cap es portava el *caperó*, espècie de capulla amb falda que queia sobre les espatlles. Portar-lo molt alt i folgat demostrava ostentació i riquesa: "Los sartres fan del drap . . . calces e *caperons* e d altres vestedures" (*Contemplació* III, pàg. 125). "Lo poc *caperó* demanà al gran, ypocresia on estava" (*Arbre de Sciència*, III, pàg. 52). "E què val gran *caperó* — en cap senes devoció?" (*Rims*, II, pàg. 280). La paraula *caperó* podia també significar la caputxa de l'hàbit religiós: "Mays val orde en religió — per consciència e devoció, — que per silenci ni per *gran caperó*" (*Rims*, I, pàg. 118).

Com a peça de l'hàbit religiós (que en el text que transcrivim era un "hàbit . . . de pèl de boc) tenim registrada la paraula *escapolari*: "E primerament li donà un *escapolari* qui era de drap gros e aspre" (*Blanquerna*, pàg. 177).

IX

Deixant ja de banda els objectes propiament de tela i solament per a completar els termes de la indumentària, citarem encara el *capell*: "Si los reys e ls homens rics fan pintar los *capells* de diverses colors, lo *capell* que vós portàvets, aquell era pintat de sol e de pluja e de neu e de fret" (*Contemplació* III, pàg. 112). "E *capell* li faia d amor" (*Blanquerna*, pàg. 398).

El calçar ordinari eren les *sabates*, de pell i de cuir: "E calçà unes *sabates* pintades" (*Meravelles* III, pàg. 10). I per caminar per la pluja, la neu o el fang s'empraven les *galotxes*, calçat de fusta: "De cascú dels albercs exí una serventa qui portaven a l esgleya capa de pluja e *galotxes* a son senyor e a sa dona" (*Blanquerna*, pàg. 59). "La una serventa dix a l altra: Donem almoyna a aquells .II. pobres per tal que porten les capes e les *galotxes* a l esgleya a que nos altres no ns mullem" (*Ib.*).

Com ornament del cap portaven les persones distingides la *garlabda*: "Homens jovens bé vestits e ab lurs *garlandes* en lo cap entraren en l'esgleya" (*Blanquerna*, pàg. 257). "La filla del rey . . . havia posada sa *garlanda* de sur

e d argent e de peres precioses en la branca de .I. arbre” (*Meravelles* II, pàg. 110). “Pus bella és bonea en humilitat, que *garlanda* en cap pintinat” (*Arbre de Sciència* II, pàg. 390).

I quasi sempre com a distintiu de la dignitat reial, la *corona*: “Neguna *corona* és bella en mal rey” (*Proverbis*, pàg. 40). “Los pintors pinten als reys les *corones* d aur e d argent e de perles e de peres precioses” (*Contemplació* III, pàg. 112).

X

No sabriem acabar aquest petit estudi sobre nomenclatura lul.liana de teles i vestits, sense enumerar succintament els termes que expressen les diferents peces de l'armadura que es posava el cavaller medieval. Són els següents:

Capell de ferre: “*Capell de ferre* és donat a cavaller, a significar vergonya; car cavaller sens vergonya no pot ésser obedient a l orde de cavalleria” (*Doctrina Pueril*, pàg. 232).

Ausberch: “*Ausberch* significa castell e mur contra vicis e falliments” (*Ib.* pàg. 233).

Calces de ferre: “*Calces de ferre* són donades a cavaller per tenir segurs son peus e ses cames” (*Ib.*).

Esperons: “*Esperons* són donats a cavaller, a significar diligència e esperetea e ànsia” (*Ib.*).

Gorgera: “*Gorgera* és donada a cavaller, a significança de obediència” (*Ib.*).

Perpunt: “*Perpunt* dóna significança al cavaller dels grans treballs los quals li cové a sufferre per honrar l orde de cavalleria” (*Ib.*).

Prescindim d'altres noms d'objectes que portava el cavaller, però que no es vestien ni es cenyien.

GRAMÀTICA

I

Ramon Llull parla dins les seves obres de la gramàtica, però no va escriure, que sapiguem, cap tractat o text de Gramàtica. Confessa ell mateix, amb tota humilitat, que desconeix aquesta disciplina: "Soplec doncs al sant Payre Apostoli e als seynors cardenals que l fassen posar en latí (el dictat *Cent Noms de Déu*) en bel dictat, car yo no li sabria posar, per so car *ignor gramàtica*" (*Rims I*, pàg. 79, en la introducció a dita obra rimada dels *Cent Noms de Déu*). I això ho escrivia, segons opinió de Mn. Galmés (en les *Notícies preliminars* del volum ja citat), devers l'any 1292, quan ja tenia uns cinquanta set anys, edad poc propícia ja per emprendre nous estudis. O sia que és de suposar que ja no aprené gramàtica més tard. Aquesta ignorància de la gramàtica estaria en contradicció ab allò que es llegeix en *Blanquerna* (pàg. 14), si aquesta obra tingués caràcter totalment autobiogràfic: "*Blanquerna après tanta de gramàtica que sabia ben parlar e entendre lo latí*". Que Llull no sabia gramàtica, almenys al temps de la seva conversió, ho afirma explícitament son anònim biograf coetani: "Car considerant ésser il.literat com en sa joventud *nelex hun poch de gramàtica no hagués après. . .*" (*Vida Coetània*, pàg. 11). Volgué posar remei a aquesta deficiència i "deslliberà de anar al gran estudi de París per *pendra aquí gramàtica* e altres sciències. Però los seus amichs e familiars, e maiorment mestra Ramon de Penafort del orde del gloriós mossènher sent Domingo, li contrastaren a ley levaren del enteniment que no hi anàs" (*Ib.*, pàg. 13). Malgrat això, a Mallorca mateix, "se donà *asseber algun tant de gramàtica*" (*Ib.*).

La gramàtica a què es refereix Llull és la llatina —no podia tenir intenció d'anar a París a aprendre gramàtica catalana—, la única que s'estudiava en aquell temps. Llull sabia, sense cap dubte, què és gramàtica, la gramàtica general, però no estava en condicions de manejar-la per escriure elegantment el llatí, igual que un pot haver estudiat música o art poètica sense que per això se consideri capacitat per a compondre una sinfonia o un poema.

Es per aquesta raó que Ramon Llull en la gran majoria de les obres que va escriure, usà la seva llengua materna, el català. Fa observar Mn. Galmés (*Dinamisme*, pàg. 13, nota) que "les (obres lullianes) de nom llatí, són les que n'hem deixat perdre el text original català, que era el de tota la seva producció, salvant tres o quatre excepcions". I tenim raons per pensar que fou una gran sort per nostres lletres catalanes que Ramon Llull ignoràs —feliç ignorància!— la gramàtica llatina, o millor dit, la manera d'expressar-se pulcrament en llatí, car si n'hagués sabut, donat el seu esperit universalista i la seva dèria missional, hauria usada aquella llengua no en *Doctrina Pueril* i

en el *L. de Contemplació* i en qualcuna altra, segurament), per tal que les seves obres poguessin atènyer una major difusió. Ja és bastant significativa la cita que hem adduïda al principi d'aquest treball. Es sap d'altres obres del Mestre traduïdes al llatí a precís d'ell mateix, ultra aquelles que els seus deixebles traduïen per pròpia iniciativa.

Però encara és més explícit allò que llegim en *Blanquerna* (pàg. 364), propugnant la unitat del llenguatge entre totes les nacions encara que veia Llull mol bé les grans dificultats que s'havien de superar per atènyer un semblant ideal. Escriu: "Que per cada província sia una ciutat en la qual sia perlat llatí per uns e per altres; car llatí és lo pus general llenguatge, e en llatí ha moltes paraules d'altres llenguatges, e en llatí són nostres llibres. Aprés aquestes coses cové que sien fembres e homens assignats a anar en aquella ciutat per aprendre llatí, e que retornants en lur terra lo mostren als infants en lo començament que aprendran a parlar; e en axí per longa continuació porets aportar a fi com en tot lo món no sia mas un llenguatge, una creença, una fe".

Com era d'esperar, la utòpia de Llull no s'ha realitzat, com tampoc no s'ha realitzat mitjançant l'"esperanto" o altres llengües d'artifici consemblants. Es sabut, no obstant, que quasi fins als nostres dies el llatí ha estat l'idioma de la ciència i encara ara és el llenguatge oficial de l'Església catòlica. I no s'ha perdut encara la idea de fer del llatí la llengua de les relacions internacionals, com se va veure en un recent congrés celebrat a França.

II

Per a Llull, fill del seu temps, la Gramàtica era la primera de les "arts liberals", la primera del *trivium* (Gramàtica, Lògica, Retòrica) que, amb les del *quadrivium* (Geometria, Aritmètica, Música, Astronomia), formaven el bagatge de l'ensenyament mig d'aquell temps.

La gramàtica és la base, el principal instrument de la retòrica: "Demana l'ermità a Ramon si *gramàtica* fo enans considerada per retòric que per gramàtic.— Solució. En axí és retòrica fi de *gramàtica* com habitar de cambra" (*Arbre de Ciència* III, pàg. 250).

Mes això no lleva que la gramàtica no sia necessària abans per parlar que per fer retòriques: "Demana l'ermità si *gramàtica* fo enans considerada per necessitat de effatus que per la sua retòrica.— Sol. Gran prou fora en lo món si la *gramàtica* dels latins sabessen totes les nacions" (*Ib.*).

Fa notar també Llull que la gramàtica és disciplina menys general que la lògica, i per això el gramàtic usa més el nom i el verb que el lògic: "Ramon, per què lo gramàtic usa més de nom e de verb que lo lògic? — Sol. Ciència qui és pus general no ha necessitat de tants termens com altra ciència" (*Ib.*).

Ramon Llull empra les dues formes, la culta i la vulgar o semiculta, per anomenar la disciplina sobre la qual anam escrivint, *gramàtica* i *gramàtiga*: “Són encara altres hàbits artificials, axí com hàbit de *gramàtica* ie lògica e ios altres” (*Arbre de Sciència* I, pàg. 41); “Ramon, quals són los començaments de *gramàtiga*?” (*Arbre de Sciència* I, pàg. 250).

Igualment usa indistintament dos termes per a designar l'entès en gramàtica, *gramàtic* (culte) i *gramatge* (vulgar): “Del qual orde ha lo gramàtic estinct natural d on trau l orde del hàbit artificial en parlar è en fer bon latí” (*Arbre de Sciència* I, pàg. 1215). “Impossibol cosa és, *Sènyer*, que n Pere no sia *gramatge* dementre que és *gramatge*” (*Contemplació* V, pàg. 30). Quasi no hi ha necessitat de dir que *gramatge* ve del llatí *grammaticu*, forma que ha seguit el mateix procés fonètic que *oratge*, *fotmatge*, *viatge*, procedents, respectivament, de les noves formacions del llatí vulgar *auraticu* (de *aura*), *formaticu* (de *forma*), *viaticu* (de *via*).

III

La gramàtica és la primera disciplina que deu estudiar l'infant, la que li obri les portes del santuari de la ciència. Ho diu categòricament Ramon Llull: “Con auràs apresada *gramàtica* en est libre, en après aprín la en lo *Libre de Definicions e de Qüestions*, per so que anans ages les altres sciències. Si en nulla art ne sciència vols entrar, primerament te cové a passar per esta art de *gramàtica*, qui és portal per lo qual hom a passar, a saber les altres sciències” (*Doctrina Pueril*, pàg. 130).

Particularitza Llull les coses que cal saber per estar ben imposats en gramàtica: “Fill, si vols apendre *gramàtica*, .III. coses te covenen a saber: construcció, declinació e vocables” (*Ib.*). A aquesta darrera cosa, els vocables, no sempre se li ha donat la deguda importància, essent així que el lèxic és la verdadera primera matèria per l'estudi de qualsevol llengua. Basta sovint un simple nom, un simple verb per comprendre o fer-nos comprendre. I així comencen els infants petits per expressar els seus desitjos o necessitats.

Ja hem dit abans que per a Llull —i per tots els del seu temps— la verdadera gramàtica és la llatina. Vol, no obstant, que al començament s'ensenyi l'infantó en llengua vulgar —per a Llull, el català— i així escriu: “Quant Blanquerna hagué .VIII. anys, son pare Evast lo posà a estudi è féu li mostrar segons és contengut en lo libre de *Doctrina Pueril*, on és recontat que hom en lo principi deu amostrar a son fill en vulgar” (*Blanquerna*, pàg. 13). El passatge de *Doctrina Pueril* al qual es refereix Llull és el següent: “Aquestes .III. coses (construcció, declinació e vocables) aprín en aquest libre, lo qual sia trelladat en latí; car per so car lo saps en romans, sabràs ans fer la construcció en est libre que en altre: e car aquest libre tracta de moltes coses diverses, aprendràs molts vocables a declinar e a saber” (Pàg. 130).

Facem notar, de passada, que Ramon Llull fixa el començament de l'edat escolar als vuit anys: "Axí tingué Aloma ab sí son fill Blanquerna fins a tant que pogué anar e jugar ab los altres infants, e no l costregué a ninguna cosa contrària a aquelles que natura requer a tal edat en los infants: mas ans lo dexà fins als vuit anys al curs de natura" (*Blanquerna*, pàg. 13). Es aquest un altre aspecte en què els costums han canviat molt, no sabem si per bé o per mal. Ara ja van a escola els infants de drap.

No solament la gramàtica sinó fins i tot la lògica vol Llull que l'apregui l'infant en llengua vulgar: "Énans que aprenes lògica en latí, la aprèn en romans, ab les rimes qui són après aquest libre: ¿e sabs per què? per so car anans la sabràs en latí e mils la entendràs" (*Doctrina Pueril*, pàg. 131).

Té sempre Llull fixa dins l'enteniment la idea d'una llengua universal —de la mateixa manera que la idea d'un sol emperador o cèsar. I per aixó diu: "E per assó és eleta (la gramàtica) a ésser cumú lenguatge a les gents qui per lunyetat de terres e de participació són desvariables en lur lenguatge" (*Ib.* pàg. 130). I ja hem citat abans el text següent: "Gran prou fora en lo món, si la *gramàtica* dels latins sabessen totes nacions" (*Arbre de Sciència* III, pàg. 250).

La principal aspiració del gramàtic se concreta només en això: fer bon llatí, girar en bon llatí els vocables que estan en vulgar: "Del qual orde ha lo gramàtic estinct natural d on trau l orde del hàbit artificial en parlar e en fer bon latí, e en esquivar fals accent, en lo qual latí pos los significats dels vocables qui són en vulgar" (*Arbre de Sciència* I, pàg. 215).

MIQUEL COLOM, T.O.R.

NOTA.— Les obres de Ramon Llull que se citen en aquests tres treballs són les editades a Mallorca per En Jeroni Rosselló, la Comissió Editora Lulliana i per Mossèn Salvador Galmés, feta excepció del *Libre de Meravelles* on ens hem servit de l'edició d "Els nostres clàssics" (Barcelona, anys 1931—1934).

Citam per pàgines —i per volums quan l'obra en té més d'un— i és possible, qualche vegade, que el text que compiam no sia de l'obra que figura en la nostra cita, quan el volum en contengui varies. Sí, per exemple, citam *Doctrina Pueril*, podrà ésser que el text sia del *Libre de Cavalleria* que va inclòs dins el mateix volum de *Doctrina Pueril*.

Citam també *Dinamisme de Ramon Llull*, de Salvador Galmés, prev. (Mallorca, any 1935) i *Vida Coetània del Reverend Mestre Ramon Llull*, edició de F. de B. Moll (Palma de Mallorca, any 1933).